

співвідношення мови і мислення йде у напрямку вербалізації інтелекту та інтелектуалізації мови. Л.С. Виготський зазначав, що мова входить необхідним складовим моментом у розумову діяльність дитини, сама інтелектуалізується й починає служити засобом утворення наміру і плану у більш складній діяльності дитини (Виготський, Л.С., 1982). Так, мова включившись в інтелектуальну дію, починає виконувати плануючу функцію, надавати скерованості і спрямованості процесам мислення.

Висновки. Загалом увага та стимулювання практичної діяльності дошкільників є основою засвоєння ними досвіду і важливою умовою розвитку їх когнітивної сфери, складних форм мислення, інтелектуальної діяльності, необхідних для творчої активності.

Саме тому **перспективою нашого дослідження** є створення методики розумового розвитку дошкільників, що враховувала б усі закономірності їх мисленнєвої діяльності.

Список використаної літератури.

1. Парамонова, Л.А., (2002), Теория и методика творческого конструирования в детском саду: Учеб. пособие, Академия, Москва, 192 с.
2. Кудрявцев, В.Т. (2006), Феномен детской креативности, Дошкольное воспитание № 4, С. 71-78.
3. Выготский, Л. С., (1982), Детская психология. Собрание сочинений: В 6-ти т. Т.4., Педагогика, Москва, 432 с.

ЗАХИСНІ МЕХАНІЗМИ ПСИХІКИ ТА ЇХ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК З АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКОЮ

УДК 616.89-008.444.9

*Шевченко В. В.,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології,
Миколаївського національного університету імені
В.О. Сухомлинського*

Актуальність дослідження. Проблема захисних механізмів та психологічних захистів особистості у складних життєвих ситуаціях в психології на сьогодні є однією з найбільш обговорюваних і найменш вивчених.

Поняття «психологічного захисту» вийшло з психоаналізу і до сьогоднішнього дня переважно розглядається в рамках багатьох психологічних дисциплін. До теперішнього часу в науковій літературі відсутнє конкретне джерело, що містить повні систематизовані відомості з проблеми психологічного захисту. Захисні механізми пов'язують із певними проявами поведінкових реакцій, серед яких має місце і агресія.

Короткий аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми.

Тенденція зростання агресивності відображає одну з найгостріших проблем нашого суспільства, де за останні роки різко зросла молодіжна злочинність. Ця проблема є предметом низки психологічних досліджень, як у нашій країні, так і за кордоном (А. Бандура, А. Басс, Р. Берон, Д. Ричардсон, Л.М. Семенюк, Р. Уолтерс та ін.) (Бандура, А., 1999).

Існує два основних погляди на природу захисних механізмів:

1) Захисні механізми психіки підтримують цілісність самосвідомості, виконують функції самозбереження та допомагають людині подолати надмірний страх, тривогу (В.В. Аршавський, Ф.В. Бассін, А.А. Реан, К. Роджер, В.С. Ротенберг, Е.Т. Соколова, В.В. Столін, І.Д. Стойков, А. Фрейд, З. Фрейд, К. Хорні, та ін.).(Басін, Ф.А., 1989; Фрейд, А., 1993).

2) Захисні механізми психіки є непродуктивним, шкідливим засобом вирішення внутрішнього чи зовнішнього конфлікту, вони обмежують оптимальний розвиток особистості, її так звану «власну активність», «активний пошук», тенденцію до «персоналізації», «вихід на новий рівень регуляції та взаємодії зі світом» (Ф. Василюк, Е.І. Киршбаум, В.С. Роттенберг, І.Д. Стойков та ін.).

Незважаючи на різницю думок та існуючих концепцій, що описують механізми психологічного захисту, існують загальні положення: самосвідомість людини виробляє особливі прийоми і способи переробки почуттів, думок, пов'язаних з конфліктом, через поведінку, а захисні процеси забезпечують регуляцію і спрямованість цієї поведінки.

Часто науковцями термін «захист» ретельно підмінявся термінами «психологічний бар'єр», «захисна реакція», «змістовний бар'єр», «компенсаторні механізми» і т.п. Проте феномен захисних механізмів може і повинен бути предметом дійсно наукового вивчення.

Серед дослідників найбільший внесок у розробку проблеми психологічного захисту з позицій теорії установки вніс Ф.В. Бассін (Басін, Ф.В., 1989). На його думку, психологічний захист є нормальним, повсякденним працюючим механізмом людської свідомості. Ф.В. Бассін, підкреслює величезне значення для захисту зняття різного роду напружень. На його думку, захист здатний запобігати дезорганізації поведінки людини, настає не тільки при зіткненні свідомого і несвідомого, але й у випадку протистояння між цілком усвідомлюваними установками.

Правда, інші дослідники такі, як В.С. Роттенберг, Е.І. Киршбаум, І.Д. Стойков, вважають психологічний захист однозначно непродуктивним, шкідливим засобом вирішення внутрішньо-зовнішнього конфлікту. Серед них популярна ідея про те, що захисні механізми обмежують оптимальний розвиток особистості, її так звану «власну активність», «активний пошук», тенденцію до «персоналізації», «вихід на новий рівень регуляції та взаємодії з світом».

Однак такі автори, як Р.М. Грановська, Б.В. Зейгарник, В.К. Мягер, Е.Т. Соколова пропонують розрізняти патологічний психологічний захист

або неадекватні форми адаптації і «нормальний, профілактичний, постійно присутній в нашому повсякденному житті».

Номенклатура захисних механізмів є неоднозначною і персонально специфічною. Немає єдності і в термінології. Проте існування захисних механізмів вважається незаперечним і експериментально підтвердженим.

За характером фрустраторів, проти яких спрямовані захисні механізми, їх поділяють на: захисні механізми, спрямовані проти зовнішніх фрустраторів та захисні механізми, спрямовані проти внутрішніх фрустраторів.

Анна Фройд запропонувала класифікацію захисних механізмів, які використовуються проти внутрішніх фрустраторів: регресія, формування реакції, ізоляція, заперечення (анулювання) здійсненої дії, проекція, інтроєкція, звернення на власну особистість, перетворення на власну протилежність, сублимація та ін. Надалі цей перелік був доповнений новими механізмами, спрямованими проти зовнішніх фрустраторів: втеча від ситуації, заперечення, ідентифікація, обмеження «Я».

Виклад основного матеріалу дослідження. Провівши емпіричне дослідження серед студентів Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського, у якому взяло участь 50 осіб віком від 18 до 22 років та підібравши психодіагностичний інструментарій нами виявлено, що за «Тестом-опитувальником механізмів психологічного захисту (Life Style Index)» Плутчика-Келлермана-Конте захисним механізмом, яким найчастіше користуються студенти є проекція (71 %), а найрідше – заміщення (24 %).

За методикою «Агресивна поведінка» Є.П. Ільїна, П.А. Ковальова виявлено, що респонденти найчастіше користуються прямою вербальною формою агресії (51 %), а найменше використовують непряму фізичну агресію (32 %).

Використання опитувальника Б. Басса і Р. Дарки «Тест агресивності» (модифікація Л.Г. Почебута) засвідчило, що студенти найчастіше користуються такою формою агресії як «вербальна агресія» (45 %), а найменше використовують самоагресію (14 %), яка є найбільш небезпечним видом агресії, тому що від неї людина зазвичай не захищається.

Виявлено також кореляційний зв'язок за показниками шкалам «заперечення», «пряма вербальна агресія» та «непряма фізична агресія», з чого можна зробити висновок, що чим частіше людина ігнорує болючі для неї реальності і діє так, ніби вони не існують, тим більше для її поведінки будуть характерними образи і вербальні форми приниження іншого, змова з метою завдання комусь шкоди та ін.

Дане положення підтверджується зв'язком між наступними шкалами: «проекція», «фізична агресія», «пряма фізична агресія» та «непряма фізична агресія», де нами виявлено, що чим більше людина приписує іншим власні думки, почуття, мотиви чи якості характеру, тим частіше її

поведінка характеризується використанням фізичної сили, нанесенням побоїв іншої особи, а також відмовою від виконання необхідних завдань, змовами з метою завдання комусь шкоди та ін.

Висновки. Таким чином можна констатувати, що психологічний захист – це окрема стратегія поведінки особистості, що є водночас адаптаційним механізмом її психічної саморегуляції в конфліктній ситуації. Подальше поглиблене вивчення їх має велике значення для прогнозування психоемоційних розладів та стане **предметом наших наукових пошуків.**

Список використаної літератури.

1. Бандура, А., (1999), Подростковая агрессия/А.Бандура., Р.Уолтерс// Изучение влияния воспитания и семейных отношений, Москва, 205 с.
2. Бассин, Ф.В., (1989), О силе Я и психологической защите/Ф.В. Бассин // Вопросы психологии, №2, С. 118 – 125
4. Фрейд, А., (1993), Психология Я и защитные механизмы: Пер. с англ. /А.Фрейд, Педагогика, Москва, 144 с.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ РЕФЛЕКСІЇ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

УДК 159.922

***Шевченко І. А.,**
викладач кафедри екології,
природничих та математичних наук,
КВНЗ «Вінницька академія неперервної освіти»*

Наша сучасність відзначається високим ступенем мінливості культурних впливів, безперервною зміною вимог, пріоритетів, настанов, цінностей. Така ситуація зумовлює об'єктивну необхідність у здійсненні рефлексії, що покликана розкрити адаптивні, самоактуалізуючі можливості людини й ті особистісні якості, які визначають її самоцінність і мають бути збережені в процесах соціального вираження, захищені від нівелювання зовнішніми впливами, розкриті в продуктивному творенні. Важливу роль у процесі самопізнання та розумінні людьми один одного відіграє рефлексія.

Аналіз детальнішого визначення проблеми рефлексії показує, що зазначений феномен розглядається науковцями у багатьох аспектах: аналіз феноменів рефлексії в структурі спільної діяльності (В.А. Недоспасова, В.В. Рубцов); особистісний аспект, де знання рефлексії розглядається як результат осмислення своєї життєдіяльності (Ф.Е. Василюк, М.Р. Гінзбург, А.Ф. Лазурський); генетичний аспект (Ю.В. Громико, Ж. Піаже, В.І. Слободчиков); метакогнітивний аспект у дослідженні процесів рефлексії (М. Келлер, Дж. Флейвелл, М.А. Холодна).